

Ὁμολογητέον οὐχ ἦττον, ὅτι καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ πνευματικὴν πρόοδον καὶ μόρφωσιν τῆς χώρας, μεγάλαι κατεβλήθησαν προσπάθειαι ὑπὸ τῶν πρωσικῶν κυβερνήσεων. Ἡ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις διεξήγετο μετὰ πολλῆς περισκέψεως· ἐν τῷ προϋπολογισμῷ σὺν τῷ χρόνῳ ἐξέλιπε πᾶν ἔλλειμμα· αὐστηρὰ φειδῶ ἐπεκράτησε μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν δαπανῶν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, τὰ δὲ οἰκονομικὰ τοῦ λαοῦ, ὁ πλοῦτος πασῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ηὔξηθη μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων τοῦ πρωσικοῦ λαοῦ ἀναπτυχθεισῶν, ἦτο ἐπόμενον νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἡ αὔξεις αὐτοῦ κατὰ πληθυσμόν. Γεωργία, ἐμπορία, τεχνουργία ἔσχον παράλληλον ἀνάπτυξιν, οὐδενὸς παραμεληθέντος μέσου πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῶν καὶ ἀνταγωνισμόν κατὰ τῶν ξένων οἰκονομικῶν ἐπιρροῶν. Ἡ πρωσικὴ κυβέρνησις ἦτο, ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀπόψεως ἐξεταζομένη, πεφωτισμένη. Ἐπι δὲ μᾶλλον κατεδείκνυτο κοινωφελεστέρα ἢ ἐπίδρασις αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν τε ἐν Πρωσίᾳ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Γερμανίᾳ λαῶν διὰ τῶν ἐπενεχθεισῶν κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ δημοσίᾳ ἐκπαιδεύσει. Ἐκπαιδευτήρια πασῶν τῶν βαθμίδων θεωρητικὰ τε καὶ πραγματικά (Realschulen), ἰδρύοντο καὶ ἀναδιωργανοῦντο σκοπιμώτερον καὶ ἐθνικώτερον· ἡ λαϊκὴ ἐκπαίδευσις ἐπίσης προήγετο. Ἐν δὲ τῇ ἀνωτάτῃ ἐκπαιδεύσει, μολονότι ἐκράτει ἐν τῇ λειτουργίᾳ αὐτῆς συντηρητικὸν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πνεῦμα, οὐχ ἦττον μεγάλαι κατεβάλλοντο προσπάθειαι πρὸς δημιουργίαν ἐπιστημονικῆς ζωῆς καὶ δράσεως. Ὑπὸ τοιαύτην γενναίαν ἀντίληψιν τῆς ἀποστολῆς τῆς ἐπιστήμης ἐκλήθησαν εἰς τὸ ἐν Βερολίῳ πανεπιστήμιον αἱ πρῶται δυνάμεις τῆς Γερμανίας. Ὁ ἐπιφανέστατος τῶν τότε φιλοσόφων Ἐγκελσ, ὁ θεμελιω-

τῆς τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης Κάρολος Ρίττερ, ὁ φιλόλογος Αὐγουστος Βοίκχιος, οἱ θεολόγοι Σχλαϊερμάχερ καὶ Νέαυδρος, οἱ νομοδιδάσκαλοι Ἐδουάρδος Γκάνς καὶ Σαβινὺ καὶ παρ' αὐτοῖς πλεῖστοι ἄλλοι ἐφάμιλλοι καθίστων τὸ νεότευκτον τοῦτο ἐργαστήριον τῆς σκέψεως καὶ τοῦ φωτισμοῦ κέντρον μεγάλης ἐθνικῆς δυνάμεως, οὐ μόνον τῆς Πρωσίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Γερμανίας. Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ἐπίσης ἐπεζητήθη διὰ τῆς ιδρύσεως τοῦ ἐν Βόννη πανεπιστημίου ὁ πνευματικός καὶ ἐθνικός προσηλυτισμὸς τῶν παραρρηνίων Γερμανῶν, ὑφισταμένων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ γαλλικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ αἱ καλαὶ τέχναι ἔτυχον ὑποστηρίξεώς τινος ὑπὸ τῶν κυβερνώντων, οἵτινες δὲν δύνανται βεβαίως νὰ παραβληθῶσι κατὰ τοῦτο πρὸς τὸν Βαυαρὸν βασιλέα, μοναδικὸν προστάτην τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ ἄσωτον, μὴ φειδόμενον πρὸς τοῦτο τῶν πόρων τοῦ δημοσίου ταμείου, οὐχ ἥττον δὲν ὑπῆρξαν ὅλως ξένοι καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν καλῶν τεχνῶν.

Ἡ ἐν Πρωσίᾳ γενομένη αὕτη κοινωνικὴ πρόοδος ἀποδοτέα βεβαίως κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν κυβερνητικὴν πρόνοιαν καὶ ἐνέργειαν. Δὲν παρεσύρετο αὕτη ὑπὸ τοῦ φιλελευθέρου ιδεώδους καὶ τῶν ἀκράτων πόθων τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐμμέσως τὸ πρόγραμμα αὐτῆς ἀπέβλεπεν εἰς τὰ συμφέροντα καὶ τὴν δύναμιν τῆς Πρωσίας, εἰς τὴν βαθμιαίαν αὐτῆς κατίσχυσιν ἐν τῇ γερμανικῇ Ὁμοσπονδίᾳ, διατελούσῃ ἤδη ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον ἐπιρροὴν τῆς Αὐστρίας. Ἐλύπει τοῦτο βεβαίως τοὺς ἄγαν φιλελευθέρους, τοὺς ἀνυπομόνους, φρονοῦντας, ὅτι ἡ ἐθνικὴ δύναμις καὶ εὐτυχία δὲν ἠδύνατο νὰ πραγματωθῇ ἄλλως ἢ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἐλευθέρων θεσμῶν. Ἀλλ' ὅπως εἶχον τότε τὰ πράγματα, πᾶσα τοιαύτη ἀπόπειρα οὐ μόνον θὰ ἐστερεῖτο παντὸς ἀποτελέσματος, ἀλλ' ἴσως ἤθελε προκαλέσῃ περίπλο-

κὰς καὶ δυσχερείας. Ὁ κακὸς δαίμων τῆς Γερμανίας, ὁ Αὐστριακὸς ὑπουργός, ἠγρύπνει· κατεδίωκε πᾶσαν ἐλευθέραν ροπήν τῶν τε λαῶν καὶ τῶν κυβερνήσεων. Ἐκ φόβου τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ἐπαναστατικῶν δογμάτων, δυναμένων νὰ ἐμβάλωσιν εἰς κίνδυνον τὰ μοναρχικὰ καθεστῶτα, πάντες οἱ δυναστικοὶ διετέλουν ἀφωσιωμένοι πρὸς τὰς ἀντιδραστικὰς ιδέας. Μεταξὺ δὲ τῶν πρώτων καὶ οἱ διευθύνοντες τὰ τῆς Πρωσίας πολιτικοὶ ἄνδρες ὑπέικον κατ' ἀνάγκην καὶ ἔνεκα τοῦ ἰδίου χαρακτῆρος εἰς τὰ ἐκ Βιέννης ταῦτα μισελεύθερα κελεύσματα. Ἄν δέ τις τῶν ἡγεμόνων, οἷος κατ' ἐξοχήν ὁ τῆς Βυρτεμβέργης, ἢ ἐκ τῶν σημαινόντων πολιτικῶν, ὑπεστήριζεν ἢ ὑπέθαλπεν, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἀντιθέτους ἀρχάς, πολεμίας πρὸς τὴν κρατοῦσαν αὐστροπρωσικὴν πολιτικὴν, προυκάλει κατ' αὐτοῦ τὴν ἀντίδρασιν ἢ τὸν διωγμὸν. Ἡ πολιτικὴ αὕτη λίαν δεξιῶς, ἀλλὰ καὶ δολίως, διεξῆγε τὸν ὑπὲρ ἑαυτῆς ἀγῶνα· ἔχαρακτήριζε πᾶσαν ἐξέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος, πᾶσαν ἀπόπειραν ἢ ἐνέργειαν πρὸς ἐπικράτησιν αὐτονόμων θεσμῶν, ὡς ἀντιγερμανικὴν πολιτικὴν, καθ' ἧς καθῆκον εἶχον καὶ δικαίωμα ν' ἀντιδράσωσιν αἱ Δυνάμεις, αἱ κατ' ἐξοχήν, ὡς ἰσχυρίζοντο, ἐκπροσωποῦσαι καὶ σκέπουσαι τὴν γερμανικὴν Ὁμοσπονδίαν, ἢ Αὐστρία καὶ ἢ Πρωσία.

Ἐν τῇ τοιαύτῃ συγκρούσει ἀντιθέτων καὶ ἀντιξόων ιδεῶν καὶ ροπῶν, καθ' ἣν ἡ Γερμανία διετέλει διηρημένη μᾶλλον ἢ συνηνωμένη, ἔδημοσιεύετο ἐν ἔτει 1820 φυλλάδιον, ἐπιγραφόμενον « Χειρόγραφον ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Γερμανίας », προκαλέσαν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν ἐν τε τοῖς ἐπισήμοις καὶ τοῖς ἀνεπισήμοις κύκλοις τῆς Γερμανίας. Ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν σημεῖον τῆς κρατούσης συγχύσεως καὶ διαιρέσεως, κήρυγμα πολέμου κατὰ τῆς αὐστροπρωσικῆς πολιτικῆς, οἷα ἐκράτει ἐν τῇ διαίτη τοῦ Φραγκοφορτίου, παρακωλύουσα τὴν

ἐμπέδωσιν τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ πνεύματος καὶ ἐπιζητοῦσα τὴν ὑποταγὴν τῶν λοιπῶν γερμανικῶν κρατῶν. Τὸ φυλλάδιον τοῦτο ἔφερε καθαρῶς πολιτικὸν χαρακτῆρα· ἦτο ἡ διαμαρτυρία τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος κατὰ τῆς πολιτικῆς, ἣτις ἐκράτει ἐν ταῖς κυβερνήσεσι τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσίας. Ἐπεζητεῖτο δι' αὐτοῦ πληρεστέρα σύμπραξις καὶ συνεργασία τῆς πραγματικῆς Γερμανίας, ἧς κέντρον ἦτο ἡ χώρα τῶν Σουηθῶν, τῶν ἐκπροσωποῦντων τὸν γνησιώτερον ἐθνικὸν χαρακτῆρα, ἀφ' ὧν ἐξῆλθον πάλαι ποτὲ οἱ μεγάλοι αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας, οἱ Χοενστάουφφεν. Τοῦ καθαροῦ γερμανισμοῦ ἀντιπρόσωποι ἦσαν ἡ Βαυαρία, ἡ Βυρτεμβέργη, ἡ Βάδη, αἵτινες ἐκαλοῦντο ν' ἀποτελέσωσι τὸν πυρῆνα καὶ τὴν δύναμιν τῆς νέας Γερμανίας, συγκεντροῦσαι περὶ ἑαυτὰς τοὺς λοιποὺς γερμανικοὺς λαοὺς καὶ ἐν πνεύματι ἐλευθερίας δημιουργοῦσαι τὴν πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν δύναμιν αὐτῶν. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦ φυλλαδίου τούτου, οὐ ἡ ἔμπνευσις ἀπεδίδετο εἰς τὸν ἡγεμονικὸν οἶκον τῆς Βυρτεμβέργης, ἧς ὁ βασιλεὺς, ὁ ἔνεκα τῶν φρονημάτων αὐτοῦ προκαλέσας τὴν μῆνιν τῶν ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ ἀντιδραστικῶν, εἶχε τὴν τόλμην κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς νεκρικῆς σιγῆς νὰ περιθάλη πᾶσαν γενναίαν ἐθνικὴν ιδέαν, ἡ νέα Γερμανία ἔπρεπε νὰ θεραπεύσῃ τὰς δημοκρατικὰς ιδέας, προσεγγίζουσα τῇ Γαλίᾳ μᾶλλον ἢ τῇ Αὐστρίᾳ καὶ Πρωσίᾳ, ὧν ἡ πολιτικὴ ἦτο ἐγωϊστικὴ ὅλως καὶ δυναστικὴ. Κύριος ἰδίᾳ ἐρμηνεὺς τῶν φρονημάτων τοῦ Σουηθοῦ βασιλέως ἦτο ὁ ὑπουργὸς αὐτοῦ Βαγγενχάϊμ, μὴ διστάζων ἐν τῇ διαίτη τοῦ Φραγκοφορτίου νὰ ἐπιδεικνύῃ ἐκάστοτε ἐχθρικὸν πρὸς τὴν αὐστροπρωσσικὴν πολιτικὴν πνεῦμα. Ἡ τοιαύτη τολμηρὰ στάσις τῆς βυρτεμβεργικῆς κυβερνήσεως, ὅσον καὶ ἂν ἦτο ἀσπαστὴ ὑπὸ τῶν ἐν Γερμανίᾳ ἐθνικῶν καὶ ἐλευθεροφρόνων, δὲν ἦτο δυνατόν

νά καταλήξῃ εἰς θετικόν τι ἀποτέλεσμα. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν δύο μεγάλων γερμανικῶν Δυνάμεων, ὅσον αὐται καὶ ἂν ἐχαρακτηρίζοντο ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ ρηθέντος φυλλαδίου οὐχὶ γνήσιαι, ἦτο τοιαύτη, ὥστε οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ γενναῖον πρὸς κατίσχυσιν τῶν ἰδεῶν, δι' ὧν ἐπεδιώκετο ὑπὸ τῶν ἐλευθεροφρόνων ἡ ἐθνικὴ αὐτονομία καὶ ἐνότης τῆς Γερμανίας.

Ἄλλ' ἂν ἡ πολιτικὴ τῶν δύο κατ' ἐξοχὴν μοναρχικῶν κυβερνήσεων, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας, παρεκώλυε τὴν ἐπικράτησιν τοῦ προγράμματος τῆς γερμανικῆς ἐνότητος, τὰ πράγματα, ἔστω βραδέως καὶ ἐμμέσως, παρεσκεύαζον τὴν ἐπιτεύξιν αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια προσῆκε κυρίως τῇ Πρωσσίᾳ. Οὐδεμίᾳ ἄλλῃ γερμανικῇ ἐπαρχίᾳ ἠδύνατο νὰ ἐγείρῃ δικαιότερας ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ τίτλου γερμανικῆς δυνάμεως. Αἱ μεγάλαι ἡμέραι τῶν ἐν ἔτει 1813 - 14 πολέμων ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, ὧν ἡ μνήμη διετέλει ἀνεπίληστος, οἱ πλείστοι τῶν πρωταγωνιστῶν εἰσέτι, καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐπιζῶντες, ἐπέβαλλον εἰς τὸ γερμανικὸν ἔθνος στοργὴν τινα καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν Πρωσσίαν, ὅσον καὶ ἂν ἡ ἀντιδραστικὴ αὐτῆς πολιτικὴ ἀπήρεσκε τοῖς ἐλευθερόφροσι καὶ τοῖς ἀνυπομόνοις. Ἡ κυβέρνησις αὐτῆς ἦτο μὲν πολιτικῶς καὶ κοινωνικῶς συντηρητικὴ, ἐξεδήλου αὐστηρῶς καὶ τραχέως τὰς ροπὰς ταύτας κατὰ πᾶσαν στιγμὴν, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλω ἐξεταζομένης τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ἐργασίας, ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων, δὲν ἦτο ἀξία πανδήμου καταδίκης. Ὡς ὑπέδειξα ἤδη, ἡ πρόοδος τῆς χώρας, ἠθικὴ τε καὶ ὑλική, ἐπεδιώκετο μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ διαφέροντος, ἡ δὲ στρατιωτικὴ σύσταξις προέβαιεν ὁσημέραι, καθισταμένη πρότυπον διὰ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς στρατοὺς. Ὑπὸ τοιαύτην πολιτικὴν ὀργάνωσιν ἡ Πρωσσία ἐπεβάλλετο ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῆς Γερμανίας,

ἡ χθὲς δὲ καὶ πρῶτην δορυφόρος τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς ἔμελλε νὰ καταστῆ σὺν τῷ χρόνῳ ἀντίπαλος, προσελκύουσα ἑαυτῇ τὴν ἐθνικὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ὑποστήριξιν, ἐκουσίως τῶν πλείστων ἀναγνωρισάντων τὴν ἀναγκαίαν διὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἡγεμονίαν αὐτῆς, ἐνίων δὲ καὶ ἀκουσίως.

Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις, ἣν ἔσχεν ἡ Πρωσσία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς πολιτικῆς ἀντιδράσεως, ἡ φειδώ, μεθ' ἧς διεχειρίζετο τὰ δημόσια οἰκονομικὰ αὐστηρὰ διοικήσεις, καὶ ὁ πλοῦτος, κατέστησαν αὐτὴν σὺν τῷ χρόνῳ τὸ σπουδαιότατον τῶν κέντρων τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως τῆς Γερμανίας. Ἦδη ἐπεβάλλετο ὑπὸ τῶν πραγμάτων, ὑπὸ τῶν γερμανικῶν δηλαδὴ συμφερόντων, νὰ κανονισθῆ σκοπιμώτερον καὶ ἡ οἰκονομικὴ σύνταξις καὶ λειτουργία τοῦ λαοῦ. Τὸ πρόγραμμα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος τῆς χώρας δὲν ἠδύνατο νὰ τύχη πραγματώσεως, ἂν δὲν ἀποκαθίστατο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν καὶ ἡ οἰκονομικὴ αὐτῆς ἔνωσις. Αὕτη ἔμελλε ν' ἀποκαταστήσῃ, διευκολύνουσα, ἐκείνην. Ὑφίσταντο μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων ποικίλα προσκόμματα, παρακωλύοντα τὴν ἐμπορικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐν γένει τὴν οἰκονομικὴν λειτουργίαν τῶν γερμανικῶν πολιτειῶν. Ἡ ἐν Βιέννῃ Σύνοδος εἶχεν ἤδη ἀναγνωρίσῃ τὸ ἔκτροπον τοῦτο καὶ εὐχηθῆ τὸν ἐπὶ ἐλευθέρων βάσεων διακανονισμὸν τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων τῶν κρατῶν τῆς Ὁμοσπονδίας· ἀλλ' ἡ εὐχὴ αὕτη ἔμενε ματαία, δυστροπούντων τῶν μικροτέρων νὰ ἔλθωσιν εἰς τινα συνεννόησιν πρὸς τὴν Πρωσίαν, ἐκ φόβου μὴ, ἀπορροφωμένης σὺν τῷ χρόνῳ τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν ἐνεργείας, καταστῆ τοῦτο ἀφετηρία περιορισμοῦ τῆς πολιτικῆς τάξεως καὶ ἀνεξαρτησίας.

Οὐχ ἦττον ἡ Πρωσσία ἀπὸ τοῦ ἔτους ἤδη 1818 ἐπεδίωκε τὴν οἰκονομικὴν ταύτην πολιτικὴν τῆς ἐνώσεως, δι' ἧς καὶ μόνῃς, ἐνισχυομένων τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου,

ἤθελεν ἐπιτευχθῆ ἐπιτυχῆς ἀνταγωνισμὸς κατὰ τῶν ξενικῶν ἐπιρροῶν. Τὸ τοιοῦτο ἐπεδίωκεν αὕτη, συνομολογοῦσα συμβάσεις μετὰ γερμανικῶν πολιτειῶν πρὸς τελωνιακὴν αὐτῶν ἔνωσιν. Ἄλλα ἐπίσης κράτη τῆς μεσημβρινῆς Γερμανίας συνῆπτον πρὸς ἀλληλα παρομοίας συμβάσεις. Ἡ Αὐστρία δὲν συμμετεῖχε τὸ παράπαν τῶν ἐνωτικῶν τούτων οἰκονομικῶν ροπῶν, οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ παντὶ τρόπῳ προσεπάθει νὰ παρακωλύσῃ τὴν συνομολόγησιν τοιούτων συμβάσεων, δι᾿ ὧν ἐδημιουργοῦντο νέοι δεσμοὶ μεταξὺ τῶν Γερμανῶν, δεσμοὶ οἰκονομικοὶ μὲν, ἀλλ' ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν συντελεστικοὶ πρὸς τὴν προϊούσαν ιδέαν τῆς γερμανικῆς ἐνότητος. Ἐν τούτοις τὰ πράγματα ἦσαν ἰσχυρότερα τῶν τοιούτων ὑπολοσμῶν καὶ διαθέσεων τῆς διπλωματίας. Ἀείποτε τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῶν λαῶν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψει ἐν τῇ ἐθνικῇ αὐτῶν ἐργασίᾳ. Γερμανία, οἰκονομικῶς διηρημένη, διεσπασμένη, ἀνταγωνιζομένη, συγκρουομένων τῶν οὐσιωδεδεστάτων αὐτῆς συμφερόντων, δὲν ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ πλήρη τὴν ιδέαν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ἐπρεπε νὰ θεραπευθῶσι κατὰ πρῶτον τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, νὰ ἀρθῆ διὰ τούτου πᾶσα ἀφορμὴ δυσπιστίας ἐν τοῖς κόλποις τῆς γερμανικῆς πατρίδος, οὕτω δὲ θὰ ἐπετυγχάνετο πραγματικώτερον καὶ ἀσφαλέστερον τὸ ἐπιζητούμενον ἰνδαλμα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, μηδενὸς ὑφισταμένου πλέον αἰτίου διασπάσεως καὶ διχοστασίας.

Πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ ὄντως ἐθνικοῦ τούτου προγράμματος ἔμελλον παραλλήλως νὰ συμπράξωσιν ἡ ἐθνικὴ πολιτικὴ, ἡ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῆς Πρωσσίας ἐκπροσωπούμενη, καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἐθνικὴ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην καθισταμένη. Ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας ταύτης ἐπεδίωκε παντὶ τρόπῳ τὴν οἰκονομικὴν προσέγγισιν τῶν διαφόρων γερμανικῶν χωρῶν διὰ

τῆς ἄρσεως πάντων τῶν ἐπιπροσθούτων κωλυμάτων. Οὕτως ἐφρόνει, ὅτι ἔμελλε ν' ἀποκαταστῆ τέλος ἢ μεταξύ αὐτῶν ἐμπιστοσύνη καὶ καθόλου σύμπραξις. Ἡ οἰκονομικὴ ἔνωσις θὰ καθίστατο ἀφετηρία τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῆ δι' ἄλλης Δυνάμεως ἢ διὰ τῆς Πρωσσίας, ὑπερεχούσης πᾶσῶν τῶν γερμανικῶν πολιτειῶν οὐ μόνον κατὰ πληθυσμόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς δυνάμεις, ἠθικὰς, πνευματικὰς, στρατιωτικὰς, οἰκονομικὰς ἐπὶ τέλους. Ὁσημέραι κατενοεῖτο τοῦτο ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν ἀποδοχὴ τοῦ πρωσσικοῦ οἰκονομικοῦ προγράμματος διὰ τῆς μεταξύ τῶν διαφόρων πολιτειῶν ἰδρύσεως τοῦ τελωνιακοῦ συνδέσμου, τοῦ *Zollverein*.

Εἰς τὴν πλήρη κατανόησιν τῆς ἐθνικῆς ταύτης ιδέας συνετέλεσεν οὐ σμικρὸν καὶ ἡ ἐπιστήμη διὰ τοῦ Φρειδερίκου List, καθηγητοῦ τῆς πολιτικῆς Οἰκονομίας τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ διευθυντοῦ τῆς « Ἐφημερίδος τῆς τελωνιακῆς ἐνώσεως » (*Zollvereinsblatt*), ὄργανου πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου, πρὸς οὗ τὴν πραγμάτωσιν ὁ ἔξοχος ἀνὴρ οὐδενὸς ἐφείσθη μέσου, ἐργασθεὶς ὄντως μετὰ ζήλου ἱεραποστολικοῦ. Δικαίως καλεῖ αὐτὸν ὁ οἰκονομολόγος Roscher « προφήτην τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἐθνικῆς παλιγγενεσίας τῆς Γερμανίας ». Δὲν ἦτο ὑπουργός, εἶχε δὲ καὶ παραιτηθῆ ἐκ τοῦ καθηγητικοῦ ἀξιώματος· οὐχ ἦττον δὲν ἐδίστασε ν' ἀναλάβῃ μετ' ἀκαταβλήτου ἐνεργείας τὸν ἀγῶνα τῆς οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ αὐτοτελείας τῆς Γερμανίας, ἁδιαφορῶν πρὸς τὰς προγραφὰς καὶ τὰς καταδιώξεις τῆς ἐξουσίας. Τὸ σύστημα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἔπρεπε νὰ εἶνε κατ' αὐτὸν οὐχὶ κοσμοπολιτικόν, ὡς ἐφρόνει ἡ Σχολὴ τοῦ Ἀδάμ. Σμιθ, ἀλλ' ἐθνικόν, βασιζόμενον ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, τῶν διδαγμάτων τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐθνῶν. Τὸ κήρυγμα

τοῦτο τοῦ List ἔμελλε καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ βραδύτερον νὰ τύχη πολλῶν προσηλύτων, ἀποδεξαμένων τὴν ἀρχὴν, καθ' ἣν ἔθνος τι ὀφείλει κατ' ἐξοχὴν νὰ λαμβάνη ὑπ' ὄψει τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, συνδέον αὐτὰ πρὸς τὰ ἔθνικὰ καὶ πολιτικά. Τοιαύτη ἐξεδηλοῦτο ἀείποτε μὲν ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐπραγματοῦτο αὕτη μεθοδικώτερον καὶ λυσιτελέστερον κατὰ τὸν δέκατον ἑνατον αἰῶνα, καθ' ὃν τὸ κράτος τῶν λαῶν δὲν ἐρείδεται μόνον ἐπὶ τῆς στρατιωτικῆς, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν δυνάμεως.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἐν Γερμανίᾳ, ἐξερρήγνυτο ἐν Παρισίοις ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου ἐν ἔτει 1830, ἀπολήγουσα εἰς τὴν δυναστικὴν μεταμόρφωσιν τοῦ βουρβωνικοῦ οἴκου διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναρρήσεως τοῦ δευτεροτόκου αὐρηλιανοῦ οἴκου. Τὸ γαλλικὸν ἔθνος ἐπηυφήμει εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην μεταβολὴν, ὑποσχομένην νὰ ἐγκαινίση φιλελευθέρωτον σύστημα· ἔβλεπεν ἐν τῷ υἱῷ τοῦ πολυθρηλήτου κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν *Philippe Egalité*, τὸν νέον συνταγματικὸν μονάρχην, ἀσπαζόμενον τὰς ἀρχάς, ὑπὲρ ὧν ἠγωνίζοντο καὶ προεκινδύνευον οἱ ἐν Γερμανίᾳ φιλελεύθεροι, βασιλεύοντα καὶ μὴ κυβερνῶντα, διαχειριζόμενον τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ κατὰ τὰς εὐχὰς καὶ τοὺς πόθους τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Ὅσον καὶ ἂν ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν ἦτο ἐπαρκὴς εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν ἄγαν φιλελευθέρων, τῶν ἐπιζητούντων ἄκρατον δημοκρατικὸν καθεστῶς, ἠνείχοντο ὅπως δῆποτε τὸν λαοπρόβλητον βασιλέα, *le roi citoyen*, ἐλπίζοντες, ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν δι' αὐτοῦ νὰ συνδυασθῶσι τὰ συμφέροντα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τάξεως. Ἐντεῦθεν τοῦ Ρήνου ἔμελλε νὰ ἠλεκτρισθῇ ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης καὶ ἡ Γερμανία. Ἡ ἐν Παρισίοις ἐπιτυχία ἐνίσχυε τὰς τάξεις τῶν φρονούντων, ὅτι

καιρός ἦτο ἐπὶ τέλους νὰ εἰσαχθῶσι καὶ ἐν αὐτῇ θεσμοὶ ἐθνικώτεροι καὶ φιλελευθερώτεροι, περιοριζομένης τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἐν παντὶ πρωτοβουλίας τῶν ἡγεμόνων.

Ἡ δημοσία γνώμη τοῦ ἔθνους, προεξαρχόντων πεφωτισμένων ἀνδρῶν, ἐλάμβανεν ἐνίσχυσιν ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης, ἐπιζητοῦσα τὰς προσηκούσας συνταγματικὰς μεταρρυθμίσεις. Αὗται ἐχορηγοῦντο ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν δευτερευουσῶν κυβερνήσεων ἐκουσίως μᾶλλον ἢ ἦττον. Δὲν ἦσαν βεβαίως ἐπαρκεῖς αἱ τοιαῦται μεταρρυθμίσεις, οὐδ' ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν τέλεον, οὐχ ἦττον πάντες ἤλπιζον ἐπὶ τὴν αὖριον. Τὸ δημόσιον πνεῦμα κατελαμβάνετο ὑπὸ τῆς ἀορίστου καὶ συγκεχυμένης προσδοκίας κρειττόνων ἡμερῶν. Ὁ γερμανικὸς κόσμος συνησθάνετο ζωηρότερον καὶ βαθύτερον τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ κλησιν· ὠνειροπόλει τὸ μεμακρυσμένον παρελθόν. Τίς ἤθελε παραστῆ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ ἐθνικοῦ δράματος ὁ πρωταγωνιστής; Τίς ὁ ἐντεταλμένος ν' ἀποκαταστήσῃ ὀριστικῶς τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τῆς Γερμανίας; Ἡ ποίησις, ἡ τέχνη, ἡ φιλοσοφία, αἱ ἰσχυρόταται αὗται τοῦ πνεύματος ἐκδηλώσεις, ἀνελάμβανον μετὰ ζήλου τὴν λύσιν τοῦ αὔθις προβαλλομένου προβλήματος, ἦν πολλοὶ τῶν ἐνθουσιῶντων ἀπεξεδέχοντο ὡς ἐπικειμένην.

Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ἤρχετο τὴν ἐπαύριον τῆς ἐν Γαλλίᾳ πολιτικῆς μεταβολῆς ζωηρὰ μεταρρυθμιστικὴ ἐργασία, ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν νέων ἀνδρῶν, ἐπιζητούντων τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Γερμανίας. Δὲν ἦσαν οὗτοι πολλοί, ὑπὸ πᾶσαν δ' ἔποψιν οὐδ' ὑπέροχοι χαρακτῆρες, ἐν τούτοις δὲν ἐστεροῦντο καὶ τινος ἀξίας, δυνάμενης νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ ἐπιδιωκομένου ἐθνικοῦ προγράμματος. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀπετέλεσαν τὴν λεγομένην *Νέα Γερμανία*, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπιδιώκουσαν καινοτομίας

έν τοῖς γράμμασι καί τῇ τέχνῃ, βραδύτερον δὲ καί έν τῇ πολιτικῇ. Ἦδη κατά τόν αὐτόν χρόνον εἶχε δώση τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως καί τῆς ἐργασίας τῶν λαῶν ἐξ Ἰταλίας ὁ προφήτης τῆς παλιγγενεσίας αὐτῆς καί τῆς ἐνώσεως, ὁ Ἰωσήφ Ματσίνης, κηρύττων τὸ εὐαγγέλιον ἐνιαίας δημοκρατικῆς Ἰταλίας, ἀναθεματίζων τὴν ὀμοσπονδίαν ὡς καταστρέφουσαν τὴν ἐνότητα, τὴν ἰσχὺν ἄρα καί καθιστᾶσαν ἀδύνατον εἰς τὴν Ἰταλίαν νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς κλήσιν. Γοιαῦται ἰδέαι ἐκυκλοφόρουν κατά τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον καί έν ταῖς λοιπαῖς χώραις τῆς Εὐρώπης, ἰδέαι κοινωνικῆς καί πολιτικῆς χειραφετήσεως, ἐξ ὧν ἐδημιουργοῦντο οἱ νεωτεριστικοὶ ἢ μᾶλλον ἐπαναστατικοὶ σύνδεσμοι νέων ἀνδρῶν, ἐπιζητούντων παντὶ τρόπῳ τὴν βελτίωσιν τῶν ἐθνικῶν καί πολιτικῶν σχέσεων τῆς ἑαυτῶν πατρίδος. Οὕτως ἰδρύοντο μετὰ τὴν Νέαν Ἰταλίαν ἢ *Νέα Ἀγγλία*, ἢ *Νέα Ἰρλανδία*, ἢ *Νέα Πολωνία*, ἢ *Νέα Γερμανία*. Οἱ πρωτεργάται καί οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δύο τούτων τελευταίων συνδέσμων, συνεννοηθέντες μετὰ τοῦ τῆς Ἰταλίας, ἀπετέλουν έν ἔτει 1834 τὸν σύνδεσμον τῆς *Νέας Εὐρώπης*, οὗ πρόγραμμα ἀνεγνωρίζετο ἢ *Ἐλευθερία* καί ἢ *Ἰσότης* τῶν λαῶν. Πολλοὶ ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς Νέας Γερμανίας ὑπερέβησαν τὰ ἐσκαμμένα, ὑποστάντες δὲ τὴν ἐπιρροὴν τῶν έν Γαλλίᾳ, ἰδίᾳ μετὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ Ἰουλίου, διδασκομένων κοινωνιστικῶν δογμάτων, ἐκήρυττον ἐπίσης τὸν κοσμοπολιτισμόν, τὴν κατάργησιν τοῦ γάμου, τὴν ἐλευθερίαν τῆς σαρκὸς καί εἴτι ἄλλο ἀπόβλητον κοινωνικὸν δόγμα. Καί κατεδιώχθησαν μὲν οὗτοι, ἀπαγορευθεῖσης τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἔργων αὐτῶν κατ' ἀπόφασιν τῆς έν Φραγκοφορτίῳ διαίτης, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν συγγραμμάτων δύο ἐτέρων φιλελευθέρων συγγραφέων, τοῦ Börne καί τοῦ Heine, ἀλλ' αἱ ἀπαγορευτικαὶ

αὐται διατάξεις κατέστησαν ἐπιζήτητα μᾶλλον τὰ συγγράμματα τῆς νέας Γερμανίας. Τὸ ἔργον αὐτῆς εἶχε καταδικασθῆ ταχύτερον καὶ ἀνεκκλητότερον ὑπὸ τοῦ ἔθνους, μηδὲν γενναῖον ἐν αὐτῷ κατανοοῦντος, ἢ μόνον κοινωνικὰς ροπὰς ἀνεφαρμόστους, ἐμπνεύσεις δ' ἐκ τῆς γείτονος Γαλλίας, ἀφ' ἧς ὁσημέραι ἀπεμακρύνετο ἡ ἀληθῆς καὶ φιλόπατρις Γερμανία.

Τὸ ἔτος 1840 ὑπῆρξεν ἀξιοσημείωτον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν διὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς Γερμανίας. Ἐμελλεν ἔκτοτε νὰ ἐξαφθῆ βιασιότερον ὁ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Γαλλίας παλαιὸς ἀνταγωνισμὸς, ν' ἀναπτυχθῶσιν αὖθις προαιώνια φιλετικά μίση, μόλις κατασιγασθέντα κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1815 τελευταίαν εἰρηνικὴν περίοδον. Καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ ὑπεθάλλοντο καὶ ὑπεδαυλίζοντο ἀκατάσχετα πάθη μεταξὺ τῶν δύο λαῶν. Ἐν τῇ πρώτῃ χώρα ἀπὸ τινος χρόνου ἀνερριπίζοντο ὑπὸ τῶν ἄγαν φιλοπατρίδων καὶ σωβινιστῶν τὰ κατακτητικὰ ἔνστικτα, ἡ ἐπανάκτησις τοῦ Ρήνου, ὅστις αἰετοτε ἐγένετο ὁ κατ' ἐξοχὴν αἷτιος διηνεκῶν μεταξὺ τῶν δύο ὁμόρων λαῶν συγκρούσεων. Οἱ Ναπολεόντειοι θρῦλοι ἐπανελήφθησαν ὑπὸ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἱστορίας ἐν Γαλλίᾳ, ἐπιλαθομένη τῶν καταστροφῶν καὶ τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους, οὐ ἐγένετο κατ' ἐξοχὴν παραίτιος ὁ Ναπολέων· καθίστατο οὗτος ἡ ἀληθῆς ἐνσάρκωσις τοῦ γαλλικοῦ χαρακτῆρος. Ἄκροι φιλελεύθεροι, χωροῦντες μέχρι τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν, δὲν ἐδίσταζον ἐκ πνεύματος ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τὸν δυναστεύοντα οἶκον τῆς Αὐρηλίας νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν αἴγλην τῶν ἡμερῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐν ἔτει 1840 μετεκομίζοντο τὰ ὄστα τοῦ Ναπολέοντος ἐκ τῆς Ἁγίας Ἑλένης, ὁ δὲ τότε ὑπουργὸς Θιέρσοις, ὁ ἱστοριογράφος οὗτος καὶ θαυμαστῆς αὐτοῦ, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς

ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ ζητήματι, οἶονεὶ πρὸς κολακείαν τῶν αἰσθημάτων τοῦ λαοῦ, ἀνεκίνει τὸ γερμανικὸν ζήτημα διὰ προκλήσεων ἀσυνέτων. Παραχρῆμα ἤρξατο δεινὸς δημοσιογραφικὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, τοῦ γερμανικοῦ καὶ τοῦ γαλλικοῦ. Φιλόπατρις γερμανὸς ποιητὴς, ὁ Becker, ἔψαλλε τότε μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸ πολυθρύλητον ᾄσμα τοῦ Ρήνου — *die Wacht am Rhein*, δι' οὗ ἐξεδήλοῦτο θερμῶς τὸ αἶσθημα τῆς γερμανικῆς φιλοπατρίας κατὰ τῶν κατακτητικῶν ροπῶν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους. Τὸ ᾄσμα τοῦτο ἔμελλε νὰ ἐξεγείρῃ μέχρις ἐνθουσιασμοῦ τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν· ἦτο ἡ *Μασσαλιῶτις* τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Δὲν θὰ ἔχητε τὸν γερμανικὸν μας *Ρῆνον*, ἐκραύγαζον οἱ περὶ τὸν ποιητὴν τοῦ ἐθνικοῦ ᾄσματος ἀκάθεκτοι Γερμανοὶ φιλοπάτριδες· καὶ ὁ γερμανικὸς κόσμος ἐπανελάμβανεν ὁμοφώνως, προκαλῶν τοὺς Γάλλους — δὲν θὰ ἔχητε τὸν γερμανικὸν μας *Ρῆνον*.

Εἰς τὴν πρόκλησιν ταύτην ἀπεκρίνοντο οἱ Γάλλοι φιλοπάτριδες διὰ τοῦ Ἀλφρέδου Μυσσέ: *Nous l'avons eu, votre Rhin Allemand*, διὰ χαριστάτου ᾄσματος, ἀξίου τοῦ ποιητοῦ τοῦ Rolla, ἐν ᾧ συνεκεράννυτο ὁ γαλατικὸς σαρκασμὸς μετὰ τῆς ἐθνικῆς ὑπεροψίας. Καὶ παρῆλθε μὲν ἄνευ σπουδαίων ἀποτελεσμάτων τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, ἀλλ' ἦτο δυσοίωνον σημεῖον τῶν καιρῶν· τὸ μὲν ἐξεδήλου τὸ ὁσημέραι ἐξεγειρόμενον αἶσθημα τῆς γερμανικῆς φιλοπατρίας, τὸ δὲ τὸ ἄσβεστον μῖσος, τὸ διαχωρίζον τοὺς δύο τούτους λαούς. Συγγραφεῖς, δημοφιλίαν θηρεύοντες, ὡς ὁ Menzel, ὁ κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Börne *Franzosenfresser*, ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς Νέας Γερμανίας, ἐτόνιζε τὸν θούριον τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Γαλλίας, τοῦ προαιωνίου τούτου ἐχθροῦ, ἄνευ τῆς ἐξοντώ-

σεως τοῦ ὁποίου ἐνομιζέτο ἀδύνατον ν' ἀναλάβῃ ἡ Γερμανία τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς ἐνότητα καὶ ἰσχύιν.

Ἔτερον ἐπίσης γεγονός, σπουδαῖον καὶ πολυσήμαντον διὰ τὴν γερμανικὴν ἱστορίαν, ἦτο ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας Φρειδερίκου Γουλιέλμου τοῦ τρίτου καὶ ἡ ἀνάβασις εἰς τὸν θρόνον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου τοῦ τετάρτου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἦτο διάφορος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἐκεῖνος ἦτο κατ' ἐξοχὴν στρατιωτικῆς. Δράσας ἐν χρόνοις πολεμικῆς ἐνεργείας, ἐτήρει ἀείποτε τὸν χαρακτῆρα τοῦ πολεμικοῦ ἀνδρὸς μέχρι τέλους τοῦ βίου. Ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ ἡ Πρωσία ὁσημέραι καθίστατο ἰσχυρὰ στρατιωτικὴ δύναμις, ἐμπνέουσα τὸν σεβασμὸν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἀλλ' ἅμα καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν πεποίθησιν εἰς τοὺς γερμανικοὺς κύκλους. Φρειδερίκος Γουλιέλμος ὁ τέταρτος διέφερε τοῦ πατρὸς. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὰ ἐξοχώματα πνεύματα τῆς Γερμανίας. Μαθητῆς τοῦ Νειβούρου, ἔλαβεν αὐστηρὰν ἀνατροφὴν, ἠγάπα τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἐτίμα δὲ διαφερόντως τοὺς θεράποντας τούτων. Θιασώτης τοῦ γερμανικοῦ μέσου αἰῶνος, διέκειτο συμπαθῶς πρὸς τὴν σχολὴν ἐκείνην, ἥτις μετὰ τοσαύτης αἰσθηματικῆς περιπαθείας ὕμνησε καὶ ἐλάτρευσε αὐτόν, τὴν ρωμαντικὴν Σχολὴν, ὁ μέλλων νὰ κληθῇ ἐν ἔτει 1847, κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις ἐκλόνησεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Γερμανίαν, ὁ Ρωμαντικὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Καισάρων.

Τοιοῦτος χαρακτῆρ ἀνήρχετο εἰς τὸν θρόνον τῆς Πρωσίας ἐν ἔτει 1840, ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς μεγάλης κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ 1848. Ἐκέκτητο ἀναμφιβόλως πάσας τὰς ἀγαθὰς ιδιότητας, αἵτινες ἐπιβάλλονται εἰς ἀληθῆ μονάρχην, ἔχοντα νὰ ἐκπληρώσῃ σπουδαίαν ἱστορικὴν

ἀποστολήν· ἀλλ' ὁ υἱὸς τῆς βασιλίσσης Λουίζης ἦτο ρωμαν-
τικός καθ' ὅλην τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, ἀπαρεσκόμενος εἰς
τοὺς νεωτερισμούς, οὓς ἐκήρυττον καὶ ἐπεζήτουν τὰ ἀνήσυχα
πνεύματα τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ὁ ἀποθανὼν πατὴρ κατέλι-
πεν εἰς αὐτὸν πολιτικὴν τινὰ διαθήκην. Ἐν αὐτῇ ἐνουθε-
τεῖτο ὁ μέλλων βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ν' ἀποστέρῃ τοὺς
νεωτερισμούς, ὡς ὄντας ἀπραγματοποιήτους, ἀλλ' ἐπίσης νὰ
μὴ μένῃ στενωῶς προσηλωμένος πρὸς τὸ παρελθόν. Ἰδίᾳ συνε-
βούλευεν αὐτῷ νὰ διατελῇ φίλος καὶ σύμμαχος τῆς Αὐστρίας
καὶ τῆς Ρωσσίας. Φρειδερίκος ὁ Γουλιέλμος, δημοσιεύων τὴν
ὑστάτην ἐντολήν τοῦ πατρός, ἐκήρυττεν εἰς τὸν λαόν, ὅτι
θέλει ἀκολουθήσῃ πιστῶς αὐτῷ, τοῦτο δ' ἐπραγμάτωσε καθ'
ὅλην τὴν θυελλώδη διοίκησιν τῶν χρόνων ἐκείνων.

Τυχὼν ἀρτιωτάτης παιδείσεως ὁ βασιλεὺς οὗτος, πολιτι-
κῶς τε καὶ στρατιωτικῶς, καλλιτέχνης καὶ φιλότεχνος, θὰ
καθίστατο ἀληθῆς βασιλεὺς τῆς Γερμανίας, ἂν ἀπεφάσιζε νὰ
τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁσημέραι εὐρύτερον ἐκδηλουμένου ἐπα-
ναστατικοῦ ρεύματος, ἀλλ' ἐκ φύσεως καὶ ἐξ ἀνατροφῆς ἀπε-
στρέφετο πάντα τολμηρὸν νεωτερισμόν, ἔστω καὶ πρὸς ὄφε-
λος αὐτοῦ προτεινόμενον. Οὕτως ἀπέκρουε τὴν εἰσαγωγὴν
ἐλευθέρων θεσμῶν, παρὰ τὰς ἐπιμόνους ἀξιώσεις τοῦ πρωσ-
σικοῦ λαοῦ. Οὐχ ἦττον ἀνεδείχθη ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν
τῆς βασιλείας αὐτοῦ μεγαλόφρων καὶ γενναῖος. Παρέσχεν
ἀμνηστειὰν εἰς τοὺς πολιτικούς καταδίκους, διώρισεν αὐθις
καθηγητὴν τὸν ἐπὶ τῆς προτέρας βασιλείας ἀπολυθέντα, ἔνεκα
τῶν φιλελευθέρων αὐτοῦ ἰδεῶν, *Arnold*, παρέσχεν ἐπίσης
ἐλευθερίαν εἰς τὸν Γιάν, ἱκανοποιήσας αὐτὸν καὶ ἐκάλεσε περὶ
ἑαυτὸν τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ἀνδρῶν τῆς Πρωσσίας ὑπουρ-
γούς καὶ συμβούλους. Ἐν γένει δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ κατὰ
τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς βασιλείας ἦτο τοιαύτη, ὥστε

ἐτύγχανε μὲν τῆς ἐπιδοκιμασίας καὶ τῶν ἐπευφημιῶν τῆς δημοσίας ἐν Πρωσσίᾳ γνώμης, πολλὰ ἔτι ἀναμενούσης παρὰ τοῦ νέου βασιλέως, ἀλλ' ἅμα καὶ προυκάλει καθ' ἑαυτοῦ τὴν δυσπιστίαν καὶ τὰς μεμφιμοιρίας τῶν ἀντιδραστικῶν κύκλων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας. Παρεφρόνησεν ἡ πρωσικὴ κυβέρνησις, ἠρώτησεν ἔκπληκτος μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὁ Ρωμαῖος Καρδινάλιος καὶ ὑπουργὸς Lambruschini.

Καὶ ἐν τούτοις, παρὰ τὴν πεφωτισμένην καὶ μετριοπαθῆ διοίκησιν τοῦ Πρώσου βασιλέως, ὁ λαὸς ἐζήτει εὐρυτέρας πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις, ἰδίᾳ δὲ πλήρη ἀντιπροσωπείαν· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς, ἐπόμενος ταῖς ἀρχαῖς τοῦ Χριστιανογερμανικοῦ κράτους, ἠρνεῖτο νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰς ἀξιώσεις ταύτας, καίπερ δὲ πιεσθεὶς ἐπὶ τέλους καὶ ὑποχωρήσας, δυσηρέστησε μᾶλλον ἢ εὐηρέστησεν. Ὁ βασιλεὺς, κηρύττων τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ νομοθετικοῦ σώματος τῇ 11 Ἀπριλίου 1847, προυκάλει τὴν δυσαρέσκειαν. «Τὸ στέμμα, ἔλεγε πρὸς τοῖς ἄλλοις, δὲν πρέπει νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς βουλήσεως τῆς πλειονοψηφίας»· ἠρνεῖτο δὲ νὰ χαρακτηρίσῃ τὰ μέλη τῆς βουλῆς ὡς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ. Ἡ κληθεῖσα βουλή ἐθεωρήθη ἀνεπαρκής· ὡς ἐκ τούτου δὲ ἐπηυξάνετο ὡς ἡμέραι ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζύμωσις, ἧς τὰ ἀποτελέσματα ἔμελλον νὰ ἐκδηλωθῶσιν ἀμέσως μετ' ὀλίγον, κατὰ τὴν ἐπεληθοῦσαν ἐξέγερσιν τοῦ 1848.

Εἶπον ἤδη ὅποια ἐξέγερσις ὑπὲρ εἰσαγωγῆς φιλελευθέρων θεσμῶν ἐκράτει ἀνὰ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν. Αὕτη ἐπετείνεται ἀπὸ τῆς πέμπτης δεκαετηρίδος τοῦ αἰῶνος, ὡς ἡμέραι καθισταμένη ἐπικίνδυνος διὰ τὴν κρατοῦσαν κυβερνητικὴν τάξιν. Οἱ ἄνδρες τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων ἐπρωτοστάτουν ἐν τῇ ἐθνικῇ ταύτῃ ἐξεγέρσει, ἐπιζητοῦντες ἐλευθερίαν συχέιδησεως καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Ἦδη ἐν ἔτει 1837, ἐπὶ

τῆ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀννοβέρου τοῦ τέως δουκὸς τῆς Κουμβερλάνδης Ἐρνέστου Αὐγούστου, μὴ ἀναγνωρίσαντος τὸ κρατοῦν φιλελεύθερον ὅπως δήποτε πολιτικὸν σύνταγμα, καταλύσαντος δ' αὐτὸ ἀύθαιρέτως, ἐπτὰ ἐκ τῶν καθηγητῶν τοῦ ἐν Γοττίγγη πανεπιστημίου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Dahlmann καὶ ὁ Γερβῖνος, διεμαρτύροντο κατὰ τῆς πράξεως ταύτης ὡς ἐκθέσμου καὶ ἠρνοῦντο νὰ παράσχωσιν ὄρκον πίστεως εἰς τὸν βασιλέα· τούτου ἕνεκα ἀπελύοντο τῆς θέσεως αὐτῶν καὶ ἐξωρίζοντο τῆς χώρας. Ἡ τοιαύτη τολμηρὰ καὶ ἐθνικὴ πράξις τῶν «Ἐπτὰ τῆς Γοττίγγης» προυκάλουν τὴν γενικὴν ἐπευφημίαν ἀνδρῶν, ἐγνωσμένων ἐπὶ μοναρχικοῖς καὶ συντηρητικοῖς φρονήμασιν, οἱοὶ ἐτύγχανον ὁ Σαβινύ, ὁ φιλόσοφος Trendelemburg, ὁ αὐστριακὸς ποιητῆς Ἀναστάσιος Grün. Ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ συγκίνησις δὲν περιορίσθη εἰς λόγους μόνον. Ἐν Λειψίᾳ ἐσχηματίζετο ἐπιτροπεία, ἀποτελουμένη ἐκ φιλελευθέρων καὶ συντηρητικῶν, προκαλοῦσα συνδρομὰς πρὸς ἀπονομὴν δώρου τιμῆς εἰς τοὺς ἐξ Ἀννοβέρου ἐκδιωχθέντας καθηγητάς. Ἐστάλησαν τοιαῦται καὶ ἐκτὸς τῶν γερμανικῶν χωρῶν. Συγχρόνως δὲ παρεῖχεν αὐτοῖς ἄσυλον ἐγκαταβιώσεως ἡ Ἑλβετία.

Ἡ νέα αὕτη Γερμανία, ἐλευθεριάζουσα καὶ προοδευτικὴ ἐν τοῖς γράμμασιν, ἐν ταῖς ἐπιστήμασι, ἐν τῇ πολιτικῇ, ἐν πάσῃ σκέψει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, ἀπεκαλύπτετο ὁσημέραι τολμηροτέρα καὶ γενναιοτέρα. Καὶ ἐν πρώτοις ἡ Πρωσία, παρὰ τὴν ἀμφίβολον καὶ συντηρητικὴν μᾶλλον ἢ προοδευτικὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως αὐτῆς, ὑπέκουσα ὅπως δήποτε εἰς τὴν ἐθνικὴν ιδέαν, ἀπεμακρύνετο τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς· τοῦτο δ' ἐνίσχυε μὲν τοὺς φιλελευθέρους, ἀλλ' ἀπεθάρρυνε τοὺς συντηρητικοὺς κύκλους, ἐνορῶντας ἐν τῇ πολιτικῇ ταύτῃ τὸν κίνδυνον τοῦ καθεστῶτος. Ἐπι

δὲ μᾶλλον ἢ ἐθνικὴ ἰδέα κατίσχυεν ἐν τοῖς κύκλοις τῶν πεφωτισμένων πνευμάτων, ἅτινα τραφέντα καὶ παιδαγωγηθέντα ὑπὸ τῶν νέων φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, τῶν κατὰ τὰς δεκαετηρίδας ταύτας τοῦ αἰῶνος διδασχθειςῶν καὶ ἀναπτυχθειςῶν πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἐπέδρων ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων σφαιρῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἰθεωρίας ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐνεργείας. Ὡς κατὰ τὸν προηγηθέντα δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, ἡ φιλοσοφία ἀνελάμβανεν αὖθις ὑπέροχον ἐνέργειαν, ἀξιοῦσα νὰ καταλάβῃ τὴν προσήκουσαν αὐτῇ ἡγεμονίαν ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν· ἡ σύγχρονος φιλοσοφία, ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια τῆς ἐποχῆς, ἤρχετο εἰς θανάσιμον ἀγῶνα πρὸς τὸ καθεστῶς, ἀντιπροσωπεῦον τὸν κόσμον, ὃν μάτην ἤθουλήθη νὰ ἐπιβάλλῃ ἀπὸ Βιέννης ἡ ἱερὰ Συμμαχία, ὃν ἀπέκρουεν ἡ ζῶσα συνείδησις τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπὸ τοιαύτης ἀφετηρίας ὠρμάτο ἡ σύγχρονος σκέψις, ἥτις ἦτο ἡ ἄρνησις πλείστων τῶν ὑφισταμένων θεσμῶν, οἵτινες οὐδένα εἶχον πλέον λόγον ὑπάρξεως καὶ λειτουργίας, ὡς ἐκπροσωποῦντες διάφορον, ἀλλότριον ἱστορικὸν χαρακτῆρα.

Μεταξὺ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἅτινα κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος διεῖπον τὴν σκέψιν τῆς Γερμανίας, τὸ ἐπικρατέστατον ἦτο τὸ τοῦ Ἐγγέλου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἐν τῶν εὐρυτάτων, ἀλλ' ἅμα καὶ σκοτεινοτάτων πνευμάτων ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων χρόνων, ἐδίδαξε μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας τὴν φιλοσοφίαν ἐν Βερολίνῳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1818 μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, συμβάντος κατὰ τὸ ἔτος 1832. Ἀνεγνωρίσθη πανταχοῦ ὡς ὁ ὑπέρτατος μυσταγωγὸς τῆς φιλοσοφίας. Οὐδεὶς τῶν ἀντιδοξούντων ἐτόλμα ν' ἀμφισβητήσῃ αὐτῷ τὰ σκῆπτρα τῆς πνευματικῆς ἡγεμονίας. Πάντες ἔκλιναν τὸ γόνυ. Αὐτὴ δὲ ἡ πρωσικὴ κυβέρνησις, ἰδίᾳ διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύ-

σεως ὑπουργοῦ Altenstein, ἀνεγνώρισε τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἐγγέλου ὡς τὴν ἐπίσημον ὁμολογίαν τῆς πολιτείας.

Ὁ Beneke κατεδιώκετο· ὁ Schelling δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψει· ὁ Schopenhauer διεμαρτύρετο μετὰ τῆς φοβερᾶς πικρίας, ἣτις ἐχαρακτήριζε τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ καὶ τὴν σκέψιν, ἀλλ' οὐδεὶς προσεῖχεν εἰς τὰ ἀναθέματα τοῦ ἐρημίτου τοῦ Φραγκοφορτίου. Ἐν τοιαύτῃ φιλοσοφικῇ παντοδυναμίᾳ ἀπέθνησκεν ὁ Ἐγγελος. Τίς ὁ διαδεχθησόμενος αὐτόν; τίς ὁ συνεχίσων τὴν ἐργασίαν τοῦ μυσταγωγοῦ; Δὲν εὗρέθη ὁ διάδοχος τοῦ νέου Ἀλεξάνδρου τῆς σκέψεως· ἡ σχολὴ αὐτοῦ διεσπάσθη ἀπὸ τῆς ἐπιούσης τοῦ θανάτου — εἰς κέντρον, δεξιὰν καὶ ἀριστεράν, ἣτις ἔσχεν ἐπίσης τὴν ἄκραν ἀριστεράν. *Sic transit gloria mundi et philosophiae!*

Ἱστορικὴν ἰδίαν ἔσχε σημασίαν διὰ τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ἐξέλιξιν τῆς νέας Γερμανίας ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τῆς πολυθρυλήτου ταύτης σχολῆς. Πρωτοστάτης κατὰ πρῶτον ἐγένετο ὁ καθηγητὴς *Michelet*, ἀλλ' ὁ παρασχὼν αὐτῇ ἔκτακτον φήμην ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπῆρξεν ὁ πολυθρύλητος μαχητὴς τῆς ἐλευθέρου σκέψεως, ὁ βιογράφος τοῦ Ἰησοῦ, Δαυὶδ Φρειδερίκος Στράους. Παρὰ τὰς ριζοσπαστικὰς ἐν τούτοις ροπὰς τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, ἡ κρατοῦσα σκέψις ἐν Γερμανίᾳ προέβαινε περαιτέρω — εἰς τὴν πλήρη ἄρνησιν. Διὰ τῶν ἐξοχωτάτων ἀντιπροσώπων αὐτῆς, τοῦ Λουδοβίκου Φάγιερμπαρ, τοῦ Βρύνου Μπάουερ, τοῦ Μάξ Στίρνερ, τοῦ Ἀρνόλδου Ρούγη, ἠμφισβήτησε πᾶσαν ἀρχήν, τέως κρατούσαν ἐν τῇ ἀντιλήψει τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τέλους ἐδίδαξε τὴν ἀναρχίαν. Ὁ τελευταῖος τούτων, ὁ Ἀρνόλδος Ρούγης, ἐκδότης τῶν *Χρονικῶν τῆς Ἑλλάδος*, εἶτα *Γερμανικῶν* καὶ ἐπὶ τέλους *Γερμανογαλλικῶν* ἐν Παρισίοις, δὲν ἐδίσταζε ν' ἀποκηρύξῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἀθείαν ὡς θρησκευτικὸν σύστημα· συνε-

βούλευε τὴν λήθην αὐτῆς. Ὁ δὲ φίλος αὐτοῦ καὶ συνεργάτης Κάρολος Μάρξ, ὅστις βραδύτερον, ἐξόριστος ἐν Λονδίῳ διατρίβων, ἔμελλε νὰ δράσῃ ἀποτελεσματικώτερον ὑπὲρ τῆς εὐρυτέρας καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην διαδόσεως τῶν ἀνατρεπτικῶν θεωριῶν διὰ τῆς ιδρύσεως τῆς πολυθρυλήτου Διεθνοῦς, ἠρνεῖτο τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ ἀνέλυε τὸ κεφάλαιον μετὰ περισσῆς διαλεκτικῆς τέχνης, ὡς ἀποστάζον αἵματος καὶ βορβόρου, ὡς παραίτιον τῆς ἀνθρωπίνης συμφορᾶς. Τοιαῦται ἰδέαι, τὸ μὲν ἐν Γερμανίᾳ συλλαμβανόμεναι καὶ ἀναπτυσσόμεναι, τὸ δὲ ἐκ τῆς ὁμόρου Γαλλίας προερχόμεναι, ἀνεστάτουν ὅσημέραι τὴν δημοσίαν συνείδησιν. Οὐδεμία δύναμις, ἠθική, ἐπιστημονική, πολιτικὴ ἦτο ἱκανὴ ν' ἀντιπαλαίσῃ κατ' αὐτῶν. Ἐπελθούσης κατὰ τὰ τελευταῖα ἐκεῖνα ἔτη δυσπραγίας τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἡ ἐπανάστασις προσεκτᾶτο ὅσημέραι προσηλύτους πανταχοῦ τῆς Γερμανίας· ἡ δ' ἐλάχιστη ἀφορμὴ προκάλει κοινωνικὰς συγκινήσεις καὶ διαταράξεις. Ὁ λαὸς ἐπεζήτει βελτίωσιν τῆς καταστάσεως αὐτοῦ, μεταρρυθμίσεις, νέαν τάξιν, κρείττονα τῆς καθεστηκυίας. Ἐναργῶς ἤδη κατεδείκνυτο, ὅτι ἡ ἐξέγερσις αὐτοῦ ἔμελλε νὰ εἶνε ζήτημα χρόνου. Τὰ λαϊκὰ πάθη ἐξήφθησαν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, τὰ ἐθνικὰ ιδεώδη ἀνερριπίσθησαν μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε πανταχόθεν ἀνεμένετο ἡ ὥρα τῆς ἐξεγέρσεως. Δὲν ἐβράδυνεν αὕτη νὰ ἔλθῃ.

Τῆ 24 Φεβρουαρίου, ἔνεκα παραπλησίων αἰτίων, ἐξερρήγνυτο ἐν Παρισίοις, καὶ παραχρῆμα ἐν τῇ λοιπῇ Γαλλίᾳ ἐπανάστασις κατὰ τῆς αὐρηλιανῆς δυναστείας. Ἐν βραχεῖ χρόνῳ αὕτη ἔσχε τὸν ἀντίκτυπον καὶ ἐν Γερμανίᾳ.